

Зараслава Камінская

КАЛЯДНЫ СТОЛ

Некулінарная кніга

Зараслава Камінская

Калядны стол

Некулінарная кніга

Апавяданні

Мінск
“Галіяфы”
2019

УДК 821.161.3-32
ББК 84(4Бен)-44
К18

Малюнкi Веры Драздовай

Камінская, З.
К18 Калядны стол. Некулінарная кніга : апавяданні /
Зараслава Камінская. – Мінск : Галіяфы, 2019. – 76 с.
ISBN 978-985-7209-34-7.

Калі гэта не кулінарная кніга, дык якая?

Гэта кніга пра вас і пра тое, што вы ўзгадаеце, пакуль
будзеце яе чытаць. Любімыя стравы, забытыя месцы і лю-
дзі, з якімі вы дзялілі ежу і сваё жыццё.

Што вы любілі есці, калі былі маленькімі? Хто для
вас гатаваў калісьці і для каго вы гатуеце зараз? Што вы
елі апошнім разам, калі адчувалі сябе шчаслівымі?

Калі вы не можаце ўзгадаць ніводнай гісторыі, пачніце
чытаць, і ўспаміны з'явіцца над гэтымі старонкамі, нібыта
пара над гарачым рондалем.

УДК 821.161.3-32
ББК 84(4Бен)-44

ISBN 978-985-7209-34-7

© Камінская З., 2019
© Драздова В., малюнкi, 2019
© Афармленне. ПВУП “Галіяфы”, 2019

Змест

Пра што гэта кніга	4	Сялянка з грыбамі	39
Апавяданні над парай	7	Тварожны пірог	42
Варэнікі з чарніцамі	11	Цыбуліна	47
Парэчкавае сочыва	15	Напалеон	51
Бульбяное лушпінне	17	Кава	54
Белы хлеб з маслам	18	Мандарын на далоні	59
Па прадукты	19	Калядны стол	60
Ташноцікі	24	Снег	64
Што ты ела сёння?	25	Дванаццаць страў	65
Кусанікі	27	Святочная раніца	69
Велікодны куліч	28	Санкі	70
Гарбузовая каша	33	Ялінка	73
Боршч	37	Снегавікі	75

Маёй маці і майму бацьку,
якія навучылі мяне есці, гаварыць,
чытаць і гатаваць

Пра што гэта кніга

Калісьці мы ўмелі перацерці зерне ў муку, ператварыць лён у нітку, выразаць лыжку з дрэва, адчыніць акно, каб на Дзяды заляцелі душы прашчурай, зрабіць ляльку, якая была б абярэгам дзіцяці, праспяваць песню падчас цяжкай працы, вышыць на кашулі замову на шчасце.

Мы ведалі абрады, мы трымаліся звычайў, мы паўтаралі тыя самыя рытуалы, тыя самыя рухі, што існавалі і да нас.

Зараз мы іншыя.

Але, як і тыя, хто быў да нас, умеем гатаваць ежу. І няхай іншыя складнікі, іншыя стравы, але мы можам пачысціць бульбу, намазаць хлеб маслам, а мо нават і выпечы бохан. Ці надзерці дранікаў, зварыць боршч, а мо і куццю.

І гэта рытуал, бо ўсё ідзе адно за адным, ты не можаш парушыць парадак.

І гэта абрад, які яднае сям'ю, — ты збіраешся з роднымі, і добра, калі штодня, але дзякуй Богу, калі ёсць з кім сустрэцца хоць раз на год.

І гэта традыцыя — рэцэпты, святы і завяздзёнкі, — мо адзіная, якую пяроймеш ад бацькоў і, калі па-шчасціць, перадасі далей.

І гэта ўспаміны, бо, калі ты каштуеш чужыя дра-
нікі, усё роўна ўзгадваеш матчыны дзеруны.

І гэта сімвалы і сэнсы, якія ты назапашваеш, і наўрад
ці знойдзеца чалавек, якому даспадобы ўсё тое са-
мае, што і табе.

І гэта мова, якую не зразумее чужынец, бо звыклы
да іншых смакаў.

І гэта знікне.

Верагодна, калісьці развучымся, як развучыліся
шыць адзенне, клапаціцца пра расліны, гадаваць жы-
вёл. Пяройдзем на кавярні, сталоўкі, замарожаныя
паўфабрыкаты, штучныя замяшчальнікі, ідэнтычныя
натуральным.

Але пакуль не развучыліся, я запрашаю вас за “Ка-
лядны стол”.

Анабъданні над парай

Калі ў дзяцінстве я захворвала, з'яўляўся надзейны сродак — рондаль з бульбай.

Яго ставяць на пліту, і я разумею, што вось-вось пачнецца выпрабаванне.

І сачу, як грэецца рондаль, гляджу, як плюецца кіпнем і грукае накрыўкай. Ваду зліваюць, застаюцца жоўтыя бульбіны і белая пара, над якімі, нахіліўшыся, давядзецца сядзець мне. І я мушу дыхаць, дыхаць глыбока, дыхаць на поўныя грудзі. Мне будзе апякаць горла і твар, і немагчыма будзе расплюшчыць вочы, а шчокі, лоб і валасы стануць мокрымі.

Нагрэты, раз'юшаны рондаль, з парай у пузе, месцяць на канапу, на старыя газеты, кідаюць наверх старыя коўдры. Бо, каб вынік быў лепшым, над адчыненым рондалем трэба сядзець, накрыўшыся з галавою, то бок, у цемры.

Я раблю два крокі назад.

Тады бацька залазіць пад коўдры першым і, схваўшыся ў намёце, кліча мяне:

— Хадзем, паслухай гісторыі.

Я скачу да яго, і за мною намёт зачыняецца.

Мы ў цемры ўтрох: я, бацька і гарачы рондаль, які я пакуль не бачу, але жар адчуваю перад сабой.

— Гатовая? Спачатку пара гарачая, не нахіляйся занадта.

Знімае накрыўку.

Вырываецца пара.

Заплюшчваю вочы і раблю ўдых.

***

— Калі я быў маленькі, мы жылі ў Баршчове і ў нас было шмат жывёл: карова, свінні, труссы, куры, сабака і кот. І сабака з катом вельмі сябравалі.

Аднойчы маці нарабіла смачных каўбас і схавала пад страхою, дык кот перацягаў усе сабаку: пранёс праз акно і раскідаў ля будкі. Бацька злаваўся тады, крычаў, але каўбасы не вярнуць.

А да трусой хадзіў тхор — маленькі драпежны звярок. Мне трэба было пільнаваць, каб ён іх не падушў. І вось выходжу аднойчы ўночы на двор і бачу, як гараць яго вочы ў цемры каля трусятніка. Здалося, што гэта насамрэч тхор не трусой, а мяне пільнаваў. Упільнаваў і знік.

***

Там, пад покрывам, пануе нейкі іншы час, дзе мы з бацькам аднаго ўзросту: яму не сорок пяць, а шэсць, як і мне.

І ён раіць:

— Ты пасунься бліжэй, пара ўжо не такая моцная, нахіліся. Дыхай, не забывай.

І я не забываю.

***

— Калі я збіраўся ў першы клас, то мне з сабою далі: торбу белую, палатняную, партфеляў тады не было; дошку з крэйдаў, бо не было сшыткаў і кніг.

І ўсё. Дык я паклаў у торбу хлеба, каб не была зусім пустая. І пайшоў.

А чаравікаў не было, хадзіў у ботах.

***

Пад покрывам стала цёпла і ўтульна, рондаль ужо не такі гарачы, пара не пячэцца, а мне дыхаецца лягчэй.

Выпадкова висоўваю руку з намёта і адразу хаваю назад: там, звонку, за нашымі межамі, у вялікім свеце, стала холадна.

***

— А некалькі разоў я ледзь не памёр.

У нашай вёсцы была вельмі злая карова, якую ўсе баяліся. І вось аднойчы пайшлі мы з сябрамі на луг. Бачу, што ўсе раптам разбегліся і схаваліся. Паварочваюся, а на далёкай мяжы карова тая з'явілася. Заўважыла мяне. А я стаю і не ведаю, што рабіць. Мне крычаць, каб я бег, а я не магу паварушыцца. І вось карова рыкнула — і да мяне, праз усё поле. А я ні з месца. А яна нясецца напрамкі, тупат зусім блізка — і раптам спынілася, нахіліла галаву — рогі на мяне! Думаю, усё. Але чмыхнула носам і пайшла адтуль.

А другі раз тое было, калі бацька пачаў працаваць ветэрынарам. Я часта пасля школы ў яго лабараторыі бавіўся. І вось аднойчы забег, бацькі не было, а толькі яго лабарант. А піць хочацца, то я папрасіў вады. Лабарант той і кажа:

— А вунь на падваконні шклянка, бяры і пі.

Я чамусьці не наважыўся браць.

Лабарант пачаў з мяне кпіць, што я занадта сціплы, узяў шклянку, глынуў — і як плюне. Там была нейкая кіслата ці што. А каб я глынуў, то наўрад ці паспеў бы сплюнуць, бо малы быў.

А яшчэ аднойчы я хадзіў па вялізным яблыневым садзе. І вырашыў на дрэва залезці, высокая, на самую верхаліну: адтуль далёка было ўсё відаць — і хаты, і шлях, і неба. І раптам штосьці трэснула — і паляцеў я з той верхаліны галавою ўніз. І, пашчасціла, патрапіў якраз у кратовую нару, дзе разрыта было, мякка. А каб не туды, дык шыю б зламаў, бо вельмі высокая яблыня, а зямля там цвёрдая.

А гэта здарылася, калі мне было чатыры гады або пяць. У нас у садзе грушкі раслі, яшчэ зялёныя, а я не сцярпеў ды наеўся. А пасля яшчэ сырадою напіўся.

І вось стала мне жывот круціць, пайшоў да маці і прызнаўся. Была нядзеля ці што, і ні коней, ні машын не знайшлі, каб да доктара мяне завезці. Маці тады схапіла мяне на рукі ды пабегла. І так некалькі кіламетраў бегла. Пасля яе бацька на падводзе дагнаў: адшукаў-такі. Так да доктара і завезлі, і той сказаў, што калі б памарудзілі, калі б якую яшчэ гадзіну, то позна было б.

***

Пара зусім слабенькая, ледзь бачная, і нават шкада яе: нібыта яна ўсю сваю моц аддала мне.

Бацька скідае покрыва, і мяне ўжо чакае маці з ручніком, каб выцерці мокрыя валасы і апрануць у цяплейшае. Астылы рондаль вяртаецца на кухню.

***

Я і зараз, калі вару бульбу, па старой звычцы ўдыхаю пару і ўзгадваю тых апавяданні. І думаю, як неабходна, каб побач быў нехта, хто дзеля цябе пойдзе ў цемру. І раскажа гісторыі, каб дапамагчы гэту цемру вытрымаць.

Варэнікі з чарніцамі

Есці варэнікі з чарніцамі трэба так: спачатку адкусіць кончык і высмактаць салодкі гарачы сок і толькі пасля тыцкаць відэльцам у бок і, падчапіўшы, мацаць у смятану. Бо калі вы наколеце варэнік адразу, ён выбухне чорным струменем, і не ў тым справа, што перапэцкаецца, — выцячэ самае смачнае.

Есці варэнікі мяне навучыла бабуля. Штолета я ездзіла ва Украіну і глядзела, як яна гатуе. І гэта было лепш за казкі.

— Колькі тых чарніц я за жыццё назбірала!

Маленькая кухня гарадской кватэры, але белыя фіранкі — па-вясковаму: на матузку пасярэдзіне шыбы. Драўлянае высокае крэсла, на якое можна залезці з нагамі і не баяцца падраць калготы, бо плешкі цвічоў ахайна залепленыя пластылінам.

Зялёная клятчастая цырата з парэпанымі кутамі. Бабуля высыпае муку і пачынае качалкай раскатваць цеста.

— Бацька памёр ад брушнога тыфу ў студзені, тады, калі і Ленін. Адна з намі маці засталася, з чатырма дочкамі. І працавала ад відна да відна, а дзеці дапамагалі. Мы з Надзій хадзілі ў лес, бо Зоя была яшчэ вельмі маленькая. Мне тады было дзевяць, а Надзі — сем, як табе.

Рукі моцныя, цеста мнуць аб стол хутка, спрытна. Справа нескладаная, але адказная: прыціснуць — ад сябе, прыціснуць — ад сябе, перавярнуць.

— І хадзілі мы з Надзяй у лес. Узімку — збіралі шышкі, каб было, чым паліць печ. Бралі кошыкі і шыбавалі па пояс у снезе. Улетку — па грыбы ды па ягады, але найчасцей — па чарніцы.

Прыціснуць — ад сябе, прыціснуць — ад сябе, перавярнуць.

— Падымала нас маці, калі ўзыходзіла сонца, бо ў добры дзень у лес можна двойчы збегаць: раніцай і пасля абеду. Я ўсе месцы ведала, дзе чарніц шмат і яны вялікія-вялікія.

Прыціснуць — ад сябе, прыціснуць — ад сябе, перавярнуць.

— А пасля ішлі на кірмаш, у Чарнігаў ці ў Гомель. Удвох мы з Надзяй збіралі, удвох гандлявалі. І гандляваць мо страшней было, чым у лес хадзіць: праз увесь горад ад нейкага дзеда барадатага ўцякалі, які хацеў у нас чарніцы купіць, але каб мы яму іх дахаты занеслі. Можа ён і не злы быў, але мы перападохаліся.

Як я дзеўкаю стала, то і пасля гандлявала. Мяне ўсе ведалі, да мяне ішлі, казалі, што ў той жыначкі ягадка да ягадкі. То й праўда: чарніцы ў мяне былі чыстыя — ні лісточка, ні галіначкі, не падушаныя, адна да адной.

Калі стомішся назіраць, галаву можна пакласці на стол, прытуліцца шчакой да цыраты — яна цёплая ад сонца, шурпатая ад мукі, нібы прыцярушаная пяском. Зараз бабуля скатае вялікі камяк, падзеліць на паловы, адну — накрые місай, каб не сохла.

— І каго я толькі ў лесе не бачыла: зайцоў бачыла, дзікоў бачыла — калі парсючкі маленькія, дык матулю іх трэба вельмі сцерагчыся. Аднойчы касулю сустрэла: спынілася насупраць і глядзіць на мяне. І я на яе гляджу. Пастаялі дый разышліся кожная ў свой бок.

Другую — раскатае ў каўбаску, а з яе нашчыпае кавалачкі — кожны трэба раскатаць у кружочак. Колькі кружочкаў — столькі варэнікаў.

— А зараз я зусім старая, больш па чарніцы не хаджу. Да таго ж апошнім разам ледзь не загінула.

У лес заўжды рушыла адной і той самай сцяжынкай — праз ручай, а там крыху трэба было ногі намачыць, каб перайсці на другі бераг. І вось іду і бачу: ляжаць у ручаі двое мёртвых коней. І да мяне чалавек бяжыць, плача: “Жыначка, не йдыць туды, жыначка, не йдыць!” А гэта провад высакавольтны ў ручай зваліўся. Коні нахіліліся папіць, іх і забіла. А каб не яны, дык я б у ваду, як звычайна, палезла. Гэта лес мяне выратаваў.

Кожны раз, калі я праходжу паўз бабулек, якія гандлююць чарніцамі, узгадваю сваю. Яны ўсё жыццё ходзяць у лес: ён карміў спрадвеку, корміць і зараз.

— Вазьмі, унучачка, у ручку кружочак, зрабі з далонькі лодачку, я дапамагу. Зараз у ямку — чарнічак, зверху — цукру, але глядзі, каб на край не трапіла, бо не злепіцца. Краенчыкі падняла — заляпіла. І зашчыквай, зашчыквай, зашчыквай — бачыш, грабенчык. Кідай у ваду да астатніх!

Калі бабулі будзе за дзевяноста, яна развучыцца гатаваць варэнікі. Іх пачне гатаваць дзеля яе сын, мой дзядзька. Але калі тое будзе!

— Гарачы, асцярожна, патрывай! Памятаеш, як есці? Адкусвай кончык. Высмоктвай сок. Мачай у смятану. Бяры наступны!

Парэчкавае сочыва

Слоік з парэчкавым сочывам стаяў у шафе з посудам, дзе яго ніхто не шукаў.

Іншыя ўжо знайшлі, і яны, спустошаныя, чакалі наступнага лета. А гэты схаваўся за талеркамі, таму затрымаўся да лютага.

А напаўнялі яго яшчэ ў ліпені, ягада за ягадай, хвіліна за хвілінай.

Спачатку парэчкі падалі ў вядро грукочачы, бы кроплі дажджу, а пасля набралася дно і стала ціха.

Ягада за ягадай, хвіліна за хвілінай.

Буйныя, чорныя, налітыя, крыху — з павуціннем, крыху — з засохлым лісцем. Адну абхапіў лапкамі жук ды так і ўпаў з ёю ў вядро, трымаючы ў абдымках.

Ягада за ягадай, хвіліна за хвілінай.

На пальцах заставаліся чырвоныя, падобныя да крыві, плямы, калі лізнуць — салодкія.

Ягада за ягадай, хвіліна за хвілінай.

Бясконцыя кусты, бясконцае неба, бясконцае сонца. Як надакучыць маўчаць, можна пачаць размову — і пакоцяцца слова за словам, ягада за ягадай, хвіліна за хвілінай:

— Дзед, як быў малады, паехаў зарабляць на шахты, далёка ў Расію. Тут ён толькі на зямлі працаваў, а там — пад зямлёю. Тут збіраў залатое, зялёнае, чырвонае, жывое, а там — чорны вугаль. І так непадобна было гэта новае чорнае цвёрдае жыццё да таго, што меў раней, што і не ўпэўнены быў, ці былі калі тая

вёска, свая хата, сям'я. Там ён і спаткаў бабулю: яна таксама без мінулага, нічога за сабой не мела. Так яны і падабраліся адзін да аднаго, ягадка да ягадкі. А зараз абодвух няма.

Калі ў вядро скоціцца сонца, на галінках нічога болей не застанецца, ягады занясуць у дом і пакінуць адпачыць, бо здаецца, што і яны стаміліся і гудуць, як напрацаваныя рукі, ньюць, як скамянелыя спіны.

Наступным ранкам парэчкі памыюць, ператруць з цукрам, паставяць кіпець.

З дна рондаля падымецца вецер, які заснуў у кустах і так і патрапіў у пастку, забуркоча, вырвецца на паверхню, паспрабуе вызваліцца, ператворыцца ў белую аблачынку, каб вылецець у расчыненую фортку. Але занадта салодкае сочыва, не адарвацца. І аблачынку з'ядуць, назваўшы пенкай, а што рабіць, гэта жыццё, а не казкі.

За вокнамі цёмна, а значыць, вельмі позна, забавіліся.

І калі будуць разліваць сочыва, то падасца, што гэта разліваюць летнюю ноч — густую, сіне-фіялетавую, з маленькімі бубачкамі-зоркамі. Разальюць і зачынюць, падпісаўшы, як мастак падпісвае твор: “Парэчкі, 2019”. І схаваюць яе да зімы.

А ў лютым знойдуць апошні слоік, пра які ўсе забыліся, і з'ядуць з гарчай гарбатай. І раптам — пасталеюць на два летнія дні.

Бо той час, калі збіралі парэчкі, дагэтуль стаяў некрануты, непрамінулы, закансерваваны. А зараз, эх, вычарпалі яго, ягаду за ягадай, хвіліну за хвілінай.

Бульбяное лушпінне

Кожны раз, калі чышчу бульбу, мне сорамна, бо зразаю зашмат. Лушпінне тоўстае, нібы кара, а па-трэбна, каб ачысткі былі тоненькія, як папера.

Так чысціла бульбу бабуля. Гэта звычка засталася з вайны, калі адной бульбінай трэба было накарміць двух сыноў.

Я і хачу навучыцца чысціць бульбу гэтак жа ашчадна, і баюся, што калі-небудзь навучуся ці мяне навучыць жыццё.

Белы хлеб з маслам

Калі мяне пытаюць пра мае мары, то я ўзгадваю мару дзеда.

Ён распавядаў пра яе свайму сыну, майму бацьку.

Гэта была мара часоў Вялікай Айчыннай. Ён казаў:

— Ішла вайна, і невядома было, калі яна скончыцца і ці будзе тое ўвогуле. А я марыў, што калі толькі скончыцца, то зноў у нас з'явіцца белы хлеб. І добра, калі з маслам. І я буду есці яго штодня, пакуль не наемся.

Калі мяне пытаюць пра мае мары, то не адказваю. Бо пра мары можна гаварыць пасля таго, як яны здзейсніліся.

На прадукты

У вялізнай краме стаіць маленькая пластыкавая скрыня, куды пакупнікі выкідаюць чэкі. Гэтая скрыня нахштальт цудадзейнага куфэрка, ці дупла запаветнага дрэва, ці куды там турысты сунуць цыдулкі са сваімі жаданнямі, толькі наадварот: сюды выкідваюць тое, што ўжо спраўдзілася.

Калі ў краме выключаецца святло, да скрыні падыходзіць старая прадавачка і збірае чэкі, як кнігу, старонкі якой рассыпаліся.

Дома яна заварыць гарбату, уключыць лямпу, сядзе ў карычневы фатэль, паставіць побач сіні кубак у жоўтае кола святла, надзене акуляры, захутае ногі ў плед і пачне чытаць:

Чыпсы, 200 г — 5;

Піва, 1,5 л — 5;

Хлеб, 0,9 кг — 1;

Шпроты, 200 г — 2;

Маянэз, 200 г — 1;

Крабавыя палачкі, 200 г — 3.

Гэта значыць, недзе ёсць кватэра, дзе сабралася кампанія. Напрыклад, пяцёра сяброў, маладыя хлопцы, глядзяць футбол. Перад імі — зэдлікі, застаўленыя талеркамі з бутэрбродамі са шпротамі і маянэзам, крабавымі палачкамі, побач валяюцца разарваныя пакецікі чыпсаў.

Яна ўспамінае, як сама ела на зэдліках, калі жыла ў інтэрнаце з трыма сяброўкамі, а стол яшчэ не набылі.

Зэдлікі накрывалі газетаю, ставілі рондаль з бульбай, талерку з нарэзаным салам, перададзеным з дому. Тэлевізара не мелі, таму слухалі, як Томка пераказвае кіно, якое яны яшчэ не паспелі пабачыць. Ці гэта не пра кіно, а пра саму Тому, якая пайшла ў краму на практыку, а там малады загадчык, і не зразумець, ці то ён так кіруе, ці то заляцаецца.

Сяброўкі слухаюць, даюць парады, але не забываюцца і на сала. Калі скрыллёк упадзе на калені, то не страшна, бо ўсе ў пярэстых хатніх халатах, але ўсё роўна нахіляюцца як мага ніжэй.

Ад салёнага перасыхае ў роце — павярнулася ўзяць гарбату, а зэдлікі зніклі, няма нічога: ні халатаў, ні Томкі, ні сала.

Узяла новы чэк — і адклала: нічога цікавага, пачытае пазней.

Лепей гэты:

Цукеркі, 400 г — 1;

Бублік, 70 г — 3;

Масла сметанковае, 200 г — 1;

Марожанае, 70 г — 2;

Зефір у шакаладзе, 200 г — 1;

Сыр “Галандскі”, 200 г — 1;

Кава, 300 г — 1;

Малако, 1 л — 1;

Пячэнне, 400 г — 1.

Такія чэкі яна любіла больш за “аўсянка, морква, яблык, тварог 0 % тлустасці”. У ім адчуваеш смак суботняга сняданку, калі можна, нікуды не спяшаючыся, заварыць сабе кавы з малаком, да яе — бублік з маслам, ці не, пячэнне з маслам і сырам, а на другое, на салодкае — зефір ці цукерка.

Наступны скамячаны, рэзкі:

Мука, 1 кг — 1.

Гэты пра тое, як муж пайшоў па прадукты, вярнуўся, распрануўся і сеў на канапу, нават уздыхнуў ад таго, што вось, нарэшце ён дома, а тут высунуліся з-за дзвярэй і нагадалі, што муку дык ён і забыўся. Заўтра госці, а пячы няма з чаго, і няхай яно ўсё тады гарыць, што мне адной усё трэба! І няма тут чаго рабіць, трэба вяртацца, а вось злаваць не трэба, не трэба. З-за гасцей заўжды крычаць і нервуюцца там, на кухні, а калі хочацца таксама крыкнуць, то можна скамячыць і выкінуць чэк за гэту дурную муку.

Кароткая гісторыя. А што там далей?

Прабеглася вачыма па новым чэку, вялікім, шматтомным:

Мандарыны;
Аліўкі;
Кукуруза кансервавая;
Рыба чырвоная;
Масліны;
Сыр;
Ікра;
Мука;
Цукеркі на нітачцы;
Шампанскае;
Маянэз;
Ананасы кансерваваныя;
Алей;
Цыбуля;
Курыца замарожаная;
Бульба;
Фальга;
Сурвэткі;
Какава;
Ёгурт;
Кансерва “Гарбуша”;

Яйкі;
Згушчоная малако;
Маргарын;
Смятана;
Салёныя агуркі;
Зялёны гарошак;
Шампіньёны.

Пачалося. Гэты — як першая сняжынка, пасля якой наляціць завея. Хутка паўсюль будуць гурбы з доўгіх сямейных святочных чэкаў, але яны, у адрозненне ад сняжынак, будуць падобнымі адзін да аднаго як кроплі вады. Калісьці такія спісы былі і ў яе, але зараз няма. Зараз яна назіральнік, чытач, у якога замест набору прадуктаў — набор словаў, з якімі можна гуляцца, складаючы іх у тое, што мае сэнс.

Што тут? Відавочна, “Аліўе”, вараную каўбасу дакупяць пазней, каб не сапсавалася, але не ўсё так лёгка — калі адтуль забраць бульбу і яйкі, а дадаць да іх сыр, кансерву, то гэта яшчэ і салата “Рыбная”. Ды яйкі пасуюць і да печыва. “Графскія разваліны”? Але куды тады маргарын? Эклеры адпавядаюць умовам маргарыну, на крэм — згушчонка з маслам. Курка з шампіньёнамі ці проста курка? Ці гэта яшчэ адна салата, з куркай ды ананасамі? Тым больш што курыцы дзве.

А хто там, за чэкам? Гэта сям’я, хадзілі па прадукты ўдваіх, аднаму столькі цяжка несці. Хадзілі са спісам, уважліва разглядалі паліцы, кідалі ў вазок. А калі ў чэку склаўся гатовы набор для навагодняга апавядання — выкінулі, нават не зірнуўшы на тое, што гэта ім каштавала.

Чэкаў шмат, можа, там ёсць і яшчэ святочныя, але сёння не паспее прагледзець усе, трэба знайсці той, што адклала напачатку. Вось ён:

Кефір, 1 л — 1;

Батон, 400 г — 1;

Тварог, 200 г — 1;

Цукерка, 30 г — 1.

Гэта ейны, сённяяшні. Гэты — схаваць, каб у канцы
месяца падбіць рахунак, толькі вось невядома чаму:
ці то грашам, ці то гісторыям, ці то...

Ташноцікі

Страва гатавалася ва Украіне, ды і не толькі, яшчэ якія восемдзсят гадоў таму. Бабуля расказвала пра гэта маці, не мне.

Як гатаваць: трэба ўзяць — ну як “узяць”, знайсці, калі пашчасціць, — перамерзлую бульбу, якая яшчэ засталася на полі ўвесну. Перамерзлая, таму засалодкая, але гэта нічога. Надзерці, дадаць лебяды ці шчаўя, ці што там будзе, мо нават бярозавае пілавінне, перамяшаць. Лушпінне не выкідаць, яно таксама прыдасца. Насмажыць ташноцікаў так, як раней смажыла дзеруны. На чым? Што знойдзеш. Добра, калі рыбін тлушч. Ад салодкай бульбы можа сціскацца горла, цягнуць ванітаваць (адсюль і назва), але гэта нічога, нічога.

Мяркую, бабуля не расказвала мне пра гэтую страву таму, што не хацела ўзгадваць той далёкі, страшны, салодкі смак, і таму, што не хацела перадаваць гэты рэцэпт далей, так бы мовіць, з пакалення ў пакаленне. Не хацела, каб я ведала, як гатаваць ташноцікі.

Што ты ела сёння?

Гэтае пытанне так злуе, бо паўтараецца кожны, кожны, кожны дзень, бо што там можа быць цікавага ў харчаванні.

— *Што ты ела сёння?*

А на самай справе значыць:

— Няўжо ты ясі сама? Я памятаю, як карміла цябе, маленькую, і як ты плакала над малочным супам. Над чым ты плачаш сёння? Не скажаш. А я б падышла, плёўку б адкінула, а ты б зразумела, што не ўсё так агідна. Ну-ну-ну, не плач. З'еш той суп, будзе цукерка. Пасля нялюбага абавязкова будзе любае, ну-ну-ну.

— *Што ты ела сёння?*

Мо і не ясі зусім. А ты ж ведаеш, нельга не есці, нельга рабіць доўгія перапынкі. Бо ў мяне хворая пячонка. А не дай жа Бог, каб табе яна перадалася. Бо вочы ж мае, і хмурышся ты гэтаксама, як і я. Часцей еш, часцей, бо каб гэта мяне перасцераглі ў свой час, то зараз усё інакш было б. Часцей еш, нашмат часцей, чым успамінай мяне.

— *Што ты ела сёння?*

Як ты паехала, я амаль заўжды ем у адзіноце. Ды мне больш падабаецца думаць, што я ем разам з Адзінотаю. Што я адваджаю яе, запрашаючы штодня за свой стол, — хай сядзіць побач, каб не пайшла да цябе. Я чую, як яна есць, адбіваючы час лыжкай аб талерку. Дзінь-сёрб-коўць, дзінь-сёрб-коўць, дзінь-

сёрб-коўць. Даела, вымазала талерку хлебам — і хлеб забраў тлушч, не засталася зусім нічога, зусім. Толькі я і Адзінота.

А я б і ўсе дні згадзілася есці адна, каб толькі ты знайшла, з кім побач есці.

Бо так баюся, што, калі я пайду, Адзінота пойдзе да цябе. Дзiнь-сёрб-коўць, дзiнь-сёрб-коўць, дзiнь-сёрб-коўць.

— *Што ты ела сёння?*

— *Ай, мама, зноў ты пра гэта пытаеш! Суп, бульбу, курку.*

Кусанікі

Кусанік — недаедзенае. Тое, што застаецца ад скібы хлеба. Малой мне казалі, што нельга пакідаць кусанік на талерцы, бо так ты пакідаеш там сваю моц. А ну, даядай!

Падчас вайны бабуля, маладзейшая за мяне цяперашнюю год на шэсць, хадзіла па кусанікі, каб накарміць сваіх двух сыноў, маіх дзядзькоў. Але то былі зусім іншыя кусанікі: што заўгодна, любыя рэшткі ежы. Яна заходзіла ў хаты, бачыла, як сядзяць за сталом, як ядуць мужчыны, жанчыны і іх дзеці, бачыла, што на сталае — сапраўдны хлеб, а можа нават і сала, і прасіла хоць што-небудзь для сваіх сыноў.

І ўсё жыццё памятала, і як прасіла, і як не давалі.

Велікодны куліч

— Раскажы, як пячы куліч?

Мая бабуля была атэісткай. Яна не хадзіла ў царкву, не трымалася пастоў і загадала не ставіць крыж над яе магілай. Дзядуля быў старшым аграномам, і над яго магілай няма крыжа, але штовесну бабуля пякла для сваёй сям’і кулічы. Бо так рабілі ўсе жанчыны яе мястэчка, якія таксама былі атэісткамі. Мо хлеб у хаце — гэта іх сімвал веры...

І, напэўна, гэта адзіны рэлігійны абрад, які бабуля перадала маёй маці.

— Рабі са мной, — кажа маці, — так і навучышся, як я навучылася ў тваёй бабулі. Спачатку прыгатуй рошчыну: накармі дрожджы.

Для гэтага трэба падагрэць малако. І не перагрэць: калі апусціш палец, павінна быць цёпла, але не гарача, каб не запарыла дрожджы, не забіла. Дадаць з лыжку мукі, цукру, паставіць на прыпечак на ноч. Няма прыпечка ў гарадской кватэры, дык місу можна накрыць марляй і прытуліць да бетоннай сцяны, у якую замураваная батарэя.

Раніцай заглядваю: рошчына вырасла ці не ўдвая, а значыць, жывая. І можна замешваць цеста.

— Жаўткі, цукар, мука, малако. Гатова.

Вымешвае дражджавое важнае цеста звычайна бацька, але зараз я ўгаворваю маці даручыць гэта мне. Яна глядзіць на мае рукі (“Чаму такія худыя? Ты дрэнна ясі...”), але дазваляе.

Цісну, мну, дадаю патрошку муку, зноў цісну і мну. Спачатку цеста чапляецца за рукі, але пакрысе робіцца пругкім. Калі ткнуць пальцам — застаецца дзірка.

— Не гуляйся, ціхенька, накрывай марляй і зноў у цёплы кут. І не трасі, і, не дай бог, не грукні, як будзеш ставіць, ціхенька-ціхенька. Раней нават гучна не размаўлялі ў хаце, як дражджавое цеста ставілі.

Ці то праўда, ці не, але я маўчу, мы маўчым, каб не перашкаджаць цесту расці. І суботні ранак за акном бязгучны: шмат яшчэ дзе ставяць цеста на кулічы.

— Паднялося?

Паднялося. Набрыняла, запоўніла сабою ўсё, дзе раней была пустэча, і падпёрла дошчачку, што накрывае рондаль, — толькі яна і спыніла.

— Трэба асадзіць.

Я запускаю пальцы — і цеста падае: салодкі, рэзкі ўздых. Нахіляюся, каб надыхацца яго водарам — крыху спіртавым, крыху нібыта сапрэлае восеньскае лісце, крыху як нагрэтае дрэва ў лазні. І, як у дзяцінстве, не стрымліваюся і адшчыкваю кавалачак. Разжоўваю, бы гумку, — я зноў першая, хто пакаштаваў куліч у гэтым годзе.

Калі цеста памяншаецца, пераносім яго ў цёплы кут памаўчаць.

— Паглядзі, як яно там.

Паднялося, нібы і не змяналі! Мне імпануе такая зацягасць: быццам правяраем, ці падымецца яно пасля выпрабаванняў, ці мае характар, каб стаць хлебам.

І зараз гэты характар загартуецца ў печы. Ну, зразумела, не ў печы, а ў духоўцы.

Раздзяляем цеста па формах — асцярожна, ціхенька, не страсянуць, не сапсаваць. І выкладваем наверху ўзоры — такія самыя, як і год таму, як і дзесяць, як і пяцьдзясят. Крыж, качачкі, лісцікі, літары “Х” і “В”.

Узоры нязменныя, бы словы малітвы, і таму мне немагчыма іх перарабіць, дадаць нешта сваё.

Разбоўтваю яйка, акунаю адмысловы, вельмі сучасны кулінарны пэндзаль — раней такіх не было, у бабулі быў скручаны з белага гусінага пер’я. Змазваю кулічы — калі запякуцца, будуць ззяць глазурай.

Далей — хвіліны хваляванняў: як там справы? Ат, зазірні. Зачыні! Не адчыняй зашырока — запусціш холад і кулічы ападуць. Падняліся? Румяняцца? Дзякуй Богу! То адчыняй — павернем іншым бокам. Час прыйшоў? Не, адчуваю, яшчэ сырыя. Запальвай газ зверху, яшчэ пяць хвілін, не, не згараць. Нясі паперу, накроем.

Кладзём аркушы зверху, і я сачу праз шкло, як яны вельмі хутка жаўцеюць і робяцца падобнымі да ўсіх старонак адразу вельмі старых кніг, якія я разглядала ў музеях, таксама праз шкло.

Нарэшце маці кажа, што досыць, і мы дастаем кулічы. Асцярожна, ціхенька! На мяккі ложак, засцелены газетамі і чыстай белаю тканінай, — пакласці на бок. Нельга класці на цвёрдае і ставіць стойма нельга — аддавацца. Калі астынуць, перакуліць на іншы бок, каб астывалі паступова.

Адзін куліч усё ж падгарэў, і дно яго трэба паскрэбці нажом — на белую тканіну падае вугальная пацяруха.

— Штогод столькі нерваў і хваляванняў, — маці перадае мне нож, і працягваю шкрабаць я. — І штогод думаю, што наступным разам куплю булкі ў краме. Але ведаеш, такія кулічы пякла твая бабуля.

Так, ведаю. І зараз выпытваю, запамінаю, занатоўваю, запасаюся на чорны, невымоўна чорны дзень, які павінен настаць па законах Сусвету, і я не ведаю, як падрыхтавацца да яго, бо немагчыма падрыхтавацца, таму я запасаюся, каб я таксама магла ўвас-

красіць сваю маці — хаця б на Вялікдзень. Праз гэты смак, гэты пах, гэтую цеплыню. Праз спечаны ўласна-ручна хлеб.

— І было б добра, калі б мы на самай справе сустрэліся там, пасля.

Так, было б добра.

“А хлеб, які Я дам, гэта цела Маё дзеля жыцця свету”.

Гарбузавая каша

Bed and breakfast — зручная прапанова, калі днямі вандруеш па розных краінах і застаешся на месцы толькі ўначы: адразу ў гатэлі атрымаць сняданак, каб хутчэй выпраўляцца далей.

Самы смачны — у Ерэване: хатні тварог, сыр і сочыва розных гатункаў: з грэцкіх арэхаў, з белай чарэшні, з баклажанаў, з кізілу, з айвы, з барбарысу.

Самы рознасмачны — у Бругу. Мы спусціліся з падстрэшша старога будынка ў вялізны пакой: увечары ён быў барам, а ператварыўся ў ранішняю кавярню. Музыка і сцены, аздобленыя мапамі, паштоўкамі, гітарамі і кружэлкамі, засталіся тымі самымі, тымі самымі былі і наведвальнікі — маладыя вандроўнікі з розных куткоў Еўропы. Краіны і мовы перамяшаліся, як і сняданкі: мюслі, яечня з вьндлінай і фасоляй, амлет ці вараныя яйкі, круасаны з джэмам, аўсянка і сасіскі, салаты з садавіны, ёгурты і печыва — звычайкі розных нацый сустрэліся пад адной страхою і на адным стале.

А самы нясмачны — у Амерыцы, у матэлі пад Саванай, Джорджыя.

Традыцыйна-звычайны: тоставы хлеб з маслам (ці, верагодней, маргарынам), вьндліна і сыр з пластыкавых пакетаў, некалькі гатункаў кукурузных шматкоў, шарыкаў і колцаў: з цукрам і без, шакаладныя і рознакаляровыя.

Разам з намі на сняданак спусцілася сям'я: жонка, муж, два сыны. Кожны шукаў і з палёгкай знайшоў тое самае, што ёў штодня, — улюбёны сняданак, клапатліва прадугледжаны стандартамі сеткі матэляў. Каб куды б ты ні выправіўся, па ўсёй краіне з табою былі шматкі і шарыкі, каб дзе ні прачнуўся, можна было пачувацца як дома.

— Сілкуйцеся, і пойдзем глядзець горад, — бацька захрумсеў рознакаляровымі колцамі.

— Любы, не трэба спяшацца, — маці наліла малако ў бязцукравыя шматкі.

У братоў былі шакаладныя.

Я ж вырашыла спячы сняданак уласнаручна, бо ў пакоі стаяла жалезная вафельніца з пакрокавай інструкцыяй: змазаць алеем — выціснуць з бутэлькі цеста — зачыніць жалезныя бліны — пачакаць сем хвілін.

Каб вытрымаць гэты тэрмін, я наліла малако, пакашталвала — без смаку. І ўзгадала тое, якое прыносілі мне ў дзяцінстве да гарбузовай кашы.

І саму кашу. Яе пачыналі гатаваць, калі з вуліц знікалі фарбы: выпадаў першы снег, і раніцай ты прачыналася ў новым свеце, без колеру і гуку, нібы абкладзеная ватай, як ёлачная цацка. І ложка белы, і за вокнамі — белае, і нават падлога здавалася белаю, бы лёд на сажалцы.

— Мама!

— Ужо прачнулася? Апранайся, каша чакае.

Яна чакала мяне ў рондалі, захінутым у старыя коўдры, каб добра запрэла. Пасля яе выкладвалі на сподак — памаранчава-жоўтая каша нібыта свяцілася. Калі я праглынала першую лыжку гэтага ззяння, зацівала нагрэтым малаком, унутры рабілася цёпла — пэўна, то грэла надзея, што можна адужаць гэты новы, белы, ільдзяны свет, у якім мне яшчэ жыць і жыць.

Галоўнае, даесці ўсё да астання, каб не пакідаць сваю моц на талерцы.

Тады для мяне каша з цвёрдага гарбуза здавалася гэткім жа дзівам, як каша з сякеры. Калі я вырасла, то падгледзела, як тое робяць: гарбуз надзіраюць на тарцы, адварваюць у малацэ, дадаюць цукар і звараны асобна рыс, перамешваюць і захінаюць у старыя коўдры, каб добра запрэла.

І хоць зараз магу прыгатаваць гарбузовую кашу ў які заўгодна час, але ўсё роўна чакаю і першы раз вару тады, калі колераў на дварэ не застаецца, толькі белы, і так трэба ўбачыць памаранчава-жоўтае ззянне.

Вафлі гатовыя. Каштую і, нібыта ў сне, нічога не адчуваю: як і малако, яны не маюць смаку.

За суседнім столікам даядаюць сямейны сняданак:

— Дзеці, вы сумуеце па нашай хаце?

— Любы, мы ж толькі нядаўна вандруем. Паглядзім лепей на мапу, дзе мы.

А дзе я? Трыццаць кіламетраў да Саваны, каля чатырохсот — да Уэст Палм Біч і дзесяць тысяч кіламетраў да гарбузовай кашы.

Боршч

З дзяцінства я ведаю, якім павінен быць боршч.

Боршч заўжды гатуе бацька і, калі справа амаль скончаная, прыносіць мне лыжку пакаштаваць:

— Ну як?

— Трэ дадаць кіслі.

— Во, і мне гэтаксама. Пайду яшчэ ў маці спытаю. І ён прыносіць лыжку маёй маці.

Пасля дадае, што патрэбна, і новая апытанка. Гэтак разам мы вырашаем, якім будзе боршч, і часам спрачаемся: напрыклад, аднаму трэба саладзей, а іншыя нязгодныя. Напэўна, так дзяцей вінаробаў вучаць адчуваць адценні чырвонага. Мае бацькі з Украіны, таму я адчуваю адценні чырвонага баршчу.

З дзяцінства я назіраю, як бацька гатуе боршч. Мяняюцца кухні, рондалі, пліты, і толькі адно нязменная: парадак, у якім трэба ўсё рабіць.

Ялавічыну на костачцы варыш дзве з паловай ці тры гадзіны — залежыць ад мяса. Цыбулю, бурак і моркву дзярэш і пасіруеш на алеі. Спачатку — цыбулю, але не да залацістага колеру, а толькі каб аддала смак. І моркву — не перасмажыць: толькі да моманту, калі перастане быць цвёрдай. І бурак трэ таксама, каб памякчэў.

Мяса вымаеш і кідаеш квашаную капусту (калі ёсць, то і памідор), і менавіта ў кіслы булён дадаеш падсмажаную агародніну — тады бурак захаве колер.

Але толькі надзёртага недастаткова: бярэш яшчэ столькі ж бурака і рэжаш на вялікія скрылі — і таксама ў булён. Бо боршч — гэта бурак: няхай нацягне чырвані. Тыя скрылі пасля ў талеркі накладваць не трэба, яны для закарсы.

Дробнымі кубікамі тудысама рэжаш бульбу. Каштуеш — і спецыі: перац, соль, дзве шчэпці цукру, дробна надзёрты часнок.

Пасля зачэрпваеш лыжку, зноў сам каштуеш і даеш другому, каб зверыць адчуванні:

— Ну як?

Выходзіць, што добры боршч немагчыма згатаваць аднаму. Гэта сямейная справа.

Я з дзяцінства назіраю, як бацька гатуе боршч, і з тых часоў навучылася смажыць і выпякаць, але на боршч пакуль не адважылася.

Мабыць, пасля таго як запісала тэорыю, усё ж паспрабую. І вы паспрабуйце. І не забудзьце, каб побач, абавязкова побач, быў хтосьці, каму можна было б даць лыжку і спытаць:

— Ну як?

Салынка з прыбамі

Калі вярталіся ў студэнцкі інтэрнат пасля выходных, кожная везла за плячыма свой Дом.

Бо калі цябе адарвалі ад роднай хаты і не далі новай, а толькі месца на ложку, і то дзякуй лёсу, Дом — тое, што ты бярэш з сабой.

Яго пах — у рэчах, памытых і адпрасанавых дома. Схаваны ў кішэні, як восеньскі каштан, які шкада выкінуць, і так і носіш яго разам з ключамі ўсю зіму і вясну.

Яго смак — у ежы, якую нам давалі з сабою. Пакавалі ў заплечнікі, трамбавалі ў торбы, закручвалі ў газеты, абкладалі мяккім, каб не пабілася, уціскалі ў кардонныя скрыні, абцягвалі пакеці, каб не пралілося, упарадкоўвалі па мяхах.

Ежа была заговораная: калі яе гатавалі, звычайна казалі добрыя словы. Заговорвалі на поспех у вучобе, на добрыя думкі, на здароўе; ад усякіх хвароб і ад ліха, ад злых людзей і сурокаў, ад жахаў начных, ад спалохаў.

І дадавалі парады, як жыць за межамі Дома. Калі мы не слухалі, што нам казалі бацькі, дык праглыналі тыя словы разам з ежай. Думаеце, гэта мак на белым пульхным скрыдліку? Не, гэта чорныя літары, такія драбнютка, што і не прачытаеш, а калі б узяў мікраскоп са шматразовым павелічэннем, убачыў бы словы: “Апранайся цёпла”. І кропка. І россып іншых карысных парад.

Мы ездзілі дамоў па чарзе, але здаралася і так, што вярталіся адначасова, і тады наша маленькая, па пояс, лядоўня запаўнялася ад нізу да верху і больш не гудзела, як звон на ветры, а сыта вурчала.

І тады розныя вобласці Беларусі сустракаліся за адным сталом, і абрус замяняў нам мапу. Стол запаўняла рыба, злоўленая ў Палаце, чарніцы з-пад Баранавіч, сочыва з яблыкаў, што раслі ў Ашмянскіх садах, кансерваваныя агуркі, якія выраслі ў Кобрыне, і дзе-руны з бульбы, надзёртай у Наваполацку.

І нават з завязанымі вачыма маглі адрозніць: гэта — бліны з поўначы, тыя — з захаду, а гэтыя — з усходу. Няхай усе і былі загорнутыя з тварагом, але наліснікі ўсё ж танейшыя, на захадзе — бліны карункавыя, на ўсходзе — таўсцейшыя.

— Ура, салянка з грыбамі!

Гэта ад бабулі з-пад Ашмян вярнулася Віка. Калі б вярнулася з Ашмян ад бацькоў, прывезла б сыр ці каўбасы, калі б ад бабулі з Пескаўцоў — смажаную рыбу, ад матчыных сёстраў з Ліды — піражкі ці печыва.

З Полаччыны я везла штрудзелі, варэнікі, адбіўныя, Аксана — рыбу і дзічыну ад бацькі-паляўнічага. Калі ад бабулі з Баранавіч вярталася Жэня, прывозіла ягады: суніцы, чарніцы, пасля журавіны, якія бабуля сама збірала па балотах. Ад Жэніных бацькоў нам перадавалі бульбу, цыбулю і моркву, і рондалі з аліўе, вінегрэтам, якія мы ўсе потым елі з тыдзень — вядома, рондалі былі чароўныя, бяздонныя.

Мы каштавалі розныя стравы, нібыта Дом у нас быў у розных кутках Беларусі адначасова. І вось аднойчы, калі вярнуліся пасля летніх вакацый:

— Віка, салянка нейкая іншая?

Бо яе гатавала Вікіна маці.

Бабуля, якая ўмела рабіць найлепшую ў свеце салянку, памерла. І страчаны смак — яго больш ніхто не паўторыць, і страчаны Дом — туды ўжо не вярнуцца. І адразу мы пасталелі.

Пакрысе час надышоў гатаваць сваю ежу. Загаворваць яе і аддаваць тым, каго любім. У кожнай зараз сваё жыццё, але калі-некалі я ўзгадваю стол з мапай-абрусам, стравы з розных куткоў Беларусі і дзякую тым, хто дзяліўся са мной сваім Домам.

Але нават зараз, дарослая, вельмі дарослая дзеўка, як бы ні спрачалася, ні адмаўлялася, ні аднеквалася, вязу з Наваполацка ў Мінск дзеруны. Дзякуй Богу.

Тварожны пірог

- Што ты ела сёння?
- Суп, курку, пірог.
- Зноў курку?
- Зноў.
- Ты павінна есці рыбу, раз на тыдзень.
- А ты ясі рыбу?
- Я ем рыбу. І ўвогуле, я сваё ўжо пажыла, а ты маладая, ты павінна есці.
- Я ем.
- Ты павінна есці разнастайна.
- Я ем разнастайна.
- Мне здаецца, ты не ясі курыцу.
- Я. Ем. Курыцу.
- Дурная тая мода — вегетарыянства. Арганізму патрэбен бялок.
- Мама, я казала, што я не вегетарыянка!
- Але ты зусім не ясі!
- Я ем! Ты кожны вечар тэлефануеш толькі для таго, каб даведацца, што я ела?
- Але ты мне больш нічога не раскажваеш. Раскажы, што ты рабіла сёння.
- Нічога.
- Ну вось, якая тут размова.
- Але калі насамрэч нічога не адбылося. Няма што раскажваць.
- Памаўчалі з дваццаць секунд.

— Які пірог ты гатавала?

— Ну, мам.

— Што “ну”?

— Што за кантроль.

— Кантроль? Калі ты расказваеш, што ты рабіла, я быццам бы таксама гэта раблю. Як быццам я побач, а не за сотні кіламетраў, я бачу цябе. Ты ведаеш, калі я прыязджала дадому, я ўсё расказвала маці. Яна сядала і казалася: “Ну вось, гавары па парадку, ты прыехала, а далей што”. І я гаварыла, што далей. А ў канцы яна ўсміхалася: “Ну, вось і добра, як быццам бы і я там была”. А ты толькі буркаеш: “Нічога”. Ці “Ела”. Ці... Але зараз позна. Табе на працу патрэбна рана ўставаць. Кладзіся, ужо час.

— Трэба ўзяць пачак масла. Яго размякчыць — няхай растане пры пакаёвай тэмпературы. Пасля перамяшай з цукрам, паўшклянкі, можна і менш, але я люблю салодкае. Пасля — перамяшаць, каб атрымалася крошка.

— Крошка? Не цеста?

— Так, крошка. А, яшчэ дадай разрыхліцель разам з мукой.

— Лепей пагашаную соду.

— Я не спрабавала, можаш і так. Пасля гатуй начынне: два пачкі тварагу, пачак смятаны, тры яйкі, цукру зноў паўшклянкі, ванілін. Перамяшаць. Форму (мая прамавугольная) засцяліць фальгой ці пергаментнай паперай, змазаць маслам, пасля — высыпай палову крошак, начынне, астатнюю палову крошак. І ў духоўку, хвілін на сорок, сто восемдзсят градусаў.

— І ўсё?

— Лепей патрымаць ноч у льядоўні. Пасля смачнейшы.

— Дзякуй. Але ўжо зусім позна, кладзіся, адпачывай.

— Дабранач, мама.

— Дабранач.

“Здаецца, ёсць тварог і яйкі. І ванільны цукар застаўся. А што, можна спячы. Пірог якраз перастаіць ноч, і будзе сняданак”.

І быццам бы побач, нібы яны зноў дзеляць ранак, бо там — пірог і тут — той жа смак. І нібыта яна ў суседнім пакоі, і, калі пакласці кавалак на сподак ды крыкнуць “Есці!”, яна прыбяжыць і, як у дзяцінстве, з нагамі залезе на крэсла: “А дзе гарбата?”

Перацерці з цукрам, дадаць муку, не сумаваць.

Цыбуліна

Бацька разгублена глядзіць на дачку, здымае боты, але не распранаецца.

Чорнае паліто плача карычневымі слязамі. Брудныя кроплі падаюць на падлогу. Бруд са святой зямлі, што прыйшла да цябе сама. Карычневыя зморшчыны і вочы карычневыя. На рукаў, як заўжды, прычапілася белая нітка. Ён не чалавек — стомлены пакецік гарбаты, які заварылі другі раз. І нарадзілася позняе дзіця, што выціскае зараз з яго апошнія кроплі.

Бацька разгублена глядзіць на дачку.

...Гадзіну прастаяў каля інтэрната пад восеньскай імжою — не хацеў зарана будзіць. Потым узяў торбы, што пахлі катлетамі, і пакрыху пасунуўся наперад, шоргаючы старымі ботамі. Ішоў і думаў, што пасля смерці, яго і жончынай, знікне гэты водар спацелых за ноч катлет, які і ёсць, па сутнасці, іх бацькоўскае блаславенне. Як дачка будзе жыць пасля?..

Бацька разгублена глядзіць на яе, асуджаную ім на жыццё, пераступае з нагі на нагу ў калідоры, і шкарпэткі пакрыху ўсмоктваюць з падлогі кроплі гарбаты, заваранай на брудзе роднай зямлі.

— Тата, навошта ты гэта вёз? У нас тут шмат варэння...

Шмат ці не шмат — яшчэ колькі слоікаў не лішня. Як і мёд, фасоля, блінцы, рыба, печыва, катлеты.

— Я па дарозе зайшоў у краму, мяса купіў — боршч звару. А то ў адпачынку, а ты тут галодная — сумленне заела. Не стой босая на халоднай падлозе!

— Ніхто не галодны, ты ляж адпачні, — дачка зняла з бацькавых плеч паліто. На чорным рукаве бездапаможна бялела нітка: пацягні за яе — адразу выціснуцца любоў, пяшчота, клопат.

— Чакай, тут яшчэ, у кішэні, — чырвоныя пальцы праслізнулі ў дзірку і выцягнулі, бы з зямлі, цыбуліну.

— Ці ў нас цыбулі няма?

— А раптам? Я ў торбу не клаў — не было куды, ды і цяжка. Які ж боршч без цыбулі?

І пайшлі размовы. Словы смажыліся на патэльні, палітыя алеем. Да іх дадавалі таматную пасту, цыбулю, часнок, соль і цукар. Успаміны варыліся ў каструлі, сказы рэзалі на кавалкі і перамешвалі з кашлем. І маўклівыя тараканы рабіліся яшчэ больш маўклівымі, каб не парушыць гутарку...

Суседкі з'ехалі на выходныя — пакой быў пусты і поўнасю належаў дачцэ. Гэта былі яе промні сонца на палінялых шпалерах, яе кнігі, толькі яе крокі і толькі яе паламаны ложкак. Бацька з гадзіну корпаўся, параніў далонь цвіком, але адрамантаваў — і сам лёг адпачыць.

І калі б умеў плакаць, то заплакаў бы ад жаху за сваё дзіця — за свайго бога, на якога і за якога маліўся. Што будзе, калі ён, бацька, памрэ?

Неба за шклом заброснела мяккімі шэрымі аблокамі.

Хто яе накорміць, хто абароніць, паправіць коўдру, згатуе ежу?

Пайшоў дождж, і кроплі мерна грукалі аб падваконне, бы нехта забіваў цвікі ў вялізную труну. Лілася вада, і слізкая сырасць паўзла ў пакой, сэрцу рабілася холадна.

На цэлым свеце не будзе чалавека, які б любіў яе так моцна, як ён.

Горад ператварыўся ў гіганцкі акварыум, і птушкі маўкліва праплывалі за вокнамі, бязгучна раскрываючы дзюбы.

І з’явілася крамольная думка: хай дачка памрэ зараз — маладая і шчаслівая.

Нейкі хуткі няшчасны выпадак! Лежа ў труну разам з марамі, ідэямі, надзеяй, каханнем, сытая. Без болю, нянавісці і пасляродавага тлушчу. Ніхто не пахавае яе лепш за яго. І можна будзе сфатаграфавачь хаўтуры, здымак наклейць у альбом, каб потым вечарамі разглядаць з жонкай малюнкі светлага жыцця іх дзіцяці. З пачатку і да канца.

Тады здзейсніцца тое, што так часта ён прасіў у Бога — жыццё дачкі будзе поўнасцю шчаслівым. Кароткім і светлым. У інакшым разе... хто ведае? І сам ён адыдзе ў іншы свет спакойна, без хвалявання і пацуця віны, што пакінуў дачку адну ў жорсткім свеце. Пойдзе да яе...

Ціха адклеілася ад сцяны шпалерына, скрыпнуў ложак, нехта прайшоў па калідоры. Дачка сядзела побач і чытала. Ніколі бацька не адчуваў сябе такім бездапаможным. Успомніў, як маленькая яна прасіла: “Тата, паабяцай, што ніколі не памрэш”.

Дзеля цябе — ніколі.

І ты будзеш жыць для мяне бясконца доўга — увесь мой век. І твае вочы — мае вочы, твой нос — мой нос, твае звычкі — мае звычкі. Ты — маё ўваскрашэнне, маё паўтарэнне на гэтай зямлі, абяцанне працягу і неўміручасці. Я эгаіст і баюся смерці, таму... Жыві, дачка, я не вызвалю цябе ад гэтага цяжару. І не буду больш прасіць для цябе смерці — бацькі павінны быць жорсткімі. Бо калі памру я — гэта нічога, памрэш ты — памром адразу мы абое. Ты будзеш жыць замест мяне, змагайся, будзь моцнай, а я, пакуль магу, буду гатаваць табе боршч...

Замест слязінкі выцекла на падушку з куточка рота сліна — заснуў.

Потым елі боршч. Тлусты, чырвоны, гарачы, густы, з водарам сытасці, з традыцыйнай смятанай. Звыкла даеў за дачкою, як пасля вайны даядаў у дзіцячым садку за маленькімі габрэямі. Тады заядаў хлебам прыніжэнне, зараз — вялікую любоў, размазаную па талерцы.

І гэтая тлустая і сытная, як боршч, любоў лілася ў горла, каб потым даць моц для абрыдлай працы, каб пазбавіць сну, каб вырваць з сэрца турботы пра сваё адзенне і харч — каб прымусіць працягваць жыць.

Цягнік імчаў бацьку дахаты. Шклянка стукала аб бутэльку віна — ад яго лягчэй спалася ў дарозе. Ён пакінуў дачцэ сэрца, грошы, ежу і кроплю крыві, размазаную па драўляным ложку.

І быў цягнік, і была цемра, празрыстая, як таннае віно.

А дачка ляжала і думала, ці знойдзе ў гэтым свеце чалавека, якому павязе за трыста кіламетраў цыбуліну ў кішэні, ці давядзецца такога чалавека нарадзіць?

Напалеон

Усё жыццё ён шукаў той смак, які адчуў толькі аднойчы ў дзяцінстве. І там і згубіў.

Яны тады жылі ў Заходняй Украіне, дзе нарэшце спыніліся пасля пераездаў. Уласны падворак: куры, свінні, трусы і карова, што давала самае тлустае ў сяле малако, — “чырвоная ўкраінская”. Зараз хлапчукі вучаць маркі машын, а тады ведалі пароды кароў, якая ў каго. Іхняя сапраўды была карычнева-чырвонай, як вільготная гліна, і хоць сама невялічкая, але камандавала статкам. Куды яна — туды ўсе.

Яго бацька ўжо вывучыўся на ветэрынара, і стала лягчэй. Была гаспадарка, было мяса, і ўжо сем год не было вайны. Ён, другі сын, нарадзіўся праз дзесяць месяцаў пасля Перамогі, якая стала кропкай адліку для новага часу. Лічы, аднагодкі з ёй.

Там і ў школу пайшоў: узяў торбу, а кніг, сшыткаў яшчэ не было, таму ў торбу паклаў хлеба, каб глядзелася поўнай. Першы тыдзень у школе расказвалі казкі, а пасля казалі прынесці пяць рублёў. На іх набылі падручнікі, паперу, і пачалася вучоба.

На выходных прадаваў малако ад той кароўкі. Аднойчы не вытрымаў і на пяцьдзесят капеек, якія выручыў за збан, набыў кулёк салодкіх падушчак. Папяровы кулёк схаваў у дзірку ў каменнай агароджы, каб пасля цягаць па адной. Пра тое, вядома, даведаліся, але маці на яго не сварылася.

Мо той напалеон запомніўся, бо не было шмат ласункаў. А мо таму, што зараз здаецца несумяшчальным — сялянская хата і напалеон. Але ж пяклі.

Крохкія каржы, амаль без смаку. Іх перамазаць жоўтым крэмам — на хатніх яйках і самым тлустым у сяле малацэ ад чырвонай каровы-камандзіра. Прысыпаць крошкай, натрушчанай з рэштак каржэй. Вытрымаць ноч у халодным месцы.

Ён памятае і зараз, як той напалеон стаяў на сталі і як адразалі кавалачак, што аж ззяў, нібы сонцам падсвечаны. І аддавалі той кавалачак яму. Напалеон пякла маці.

Пасля давялося пераехаць, бо іх саўгас зрабілі калгасам, а бацька не хацеў туды ўступаць, не хацеў, каб забралі пашпарт. Так і не быў ніколі ў калгасе. Кароўку прадалі, не змаглі перавезці.

Пасля і маці з бацькам развяліся. Дзеці — ён, брат і дзве малодшыя сястры — засталіся з бацькам. І мачыхай. Добрая жанчына, Царства ёй Нябеснае, сёстры называлі яе “маці”, а ён не мог. Мо назваў разы са два, калі было трэба. А так толькі: “Тамара Фёдараўна”.

Маці прыезджала да іх, звала да сябе: “Яны ўжо дарослыя, няхай вырашаюць”. І ён адзін адважыўся, паехаў за ёй. А там, у далёкім партовым горадзе, глядзеў на сямейны фотаздымак, на бацьку, сяцёр і пытаўся ў сябе: “Чаму я вас пакінуў?” І не ведаў, што сабе адказаць.

Жыў адзін два гады. Маці пякла чабурэкі і прадавала іх на вакзале, а ён хадзіў на мора лавіць бычкоў. Сушыў іх на свежым паветры — яны матляліся на нітачцы, чорныя, як грыбы, салёныя, як той вецер. Вучыўся ў школе, але толку з яго не выходзіла.

Прыехаў старэйшы брат і падцвердзіў: “Не будзе тут з цябе толку, ну, пойдзеш вучыцца на токара, вяртайся да бацькі”.

І ён збег. Пакінуў усе рэчы, набыў квіток на цягнік, зашыўся на трэцюю паліцу і ўвесь шлях праляжаў там: тады казалі, што ў цягніках могуць забіць.

Маці пакрыўдзілася. І рэчы ягонья не прыслала — бацька набыў усё новае. І зноў на яго не сварыліся, казалі: “Малайчына, што прыехаў”.

Тамара Фёдараўна таксама смачна гатавала: штрудзелі з макам, піражкі, безэ. (І зноў, у сялянскай хаце — безэ. Але ж так, звычайная справа.) Але не напалеон.

І як у маці атрымоўвалася так, каб прысыпка зверху заставалася сухой? Ва ўсіх яна размягчалася ад крэму, а там была цвёрдая, нічога яе не магло ўзяць. Ніколі такога больш не каштаваў, хоць і заказваў напалеон паўсюль, дзе бываў. У Кіеве, калі вучыўся ва ўніверсітэце, у Наваполацку, куды яго накіравалі па размеркаванні разам з жонкай. У камандзіроўках: Ташкент, Масква, Македонія.

У Італію не хацеў ехаць, бо жонка чакала другое дзіця. Але давялося: на машыне даганялі цягнік. І там, у Італіі, прынеслі тэлеграму. Сказалі “Бамбіні” — і павялі ў кавярню, каб слова тое запіць. Прынеслі напалеон — у падарунак ад гаспадара, і ўвогуле ўся вячэра ў падарунак, але ўсё роўна не той смак.

“Бамбіні” — гэта дачка. Калі яна стала дарослай, жонка навучыла яе пячы напалеон: раскатваць цеста і выпякаць тонкія, як кардон, каржы, заварваць крем — трыццаць хвілін мяшаць нешта ў рондалі, пакуль загусее. Чатыры гадзіны, уся кухня ў муцэ, але атрымалася — першы напалеон, які спякла яму дачка.

Ноч адстаяўся, зранку прысыпалі крошкай, нарэшце ўвечары яму адрэзалі кавалак.

Паспрабаваў — і зноў не той смак.

Але іншага больш не хацелася.

Кава

Я піла каву:

- у паходзе — з ігліцаю і пахам дыму, толькі што знятую з вогнішча;

- у цягніку — з цукрам, каб перабіць пах начнога купэ;

- у інтэрнаце — рашчынную, танную, дзяліла з суседкамі, як і пірог, прывезены з дому;

- на кухнях сябровак, запіваючы нашы размовы;

- у кожным новым горадзе, куды вандравала;

- у машыне, калі мы бралі з сабой тэрмакубкі, каб імчацца наперад не спыняючыся;

- на запраўках, калі пра тэрмакубкі мы забываліся.

Зараз я збіраюся выпіць кавы ў мінскім бары, схаваным ад вялікага ваеннага помніка за гаражамі. Замест адной са сцен — вокны, і я саджуся на падваконні.

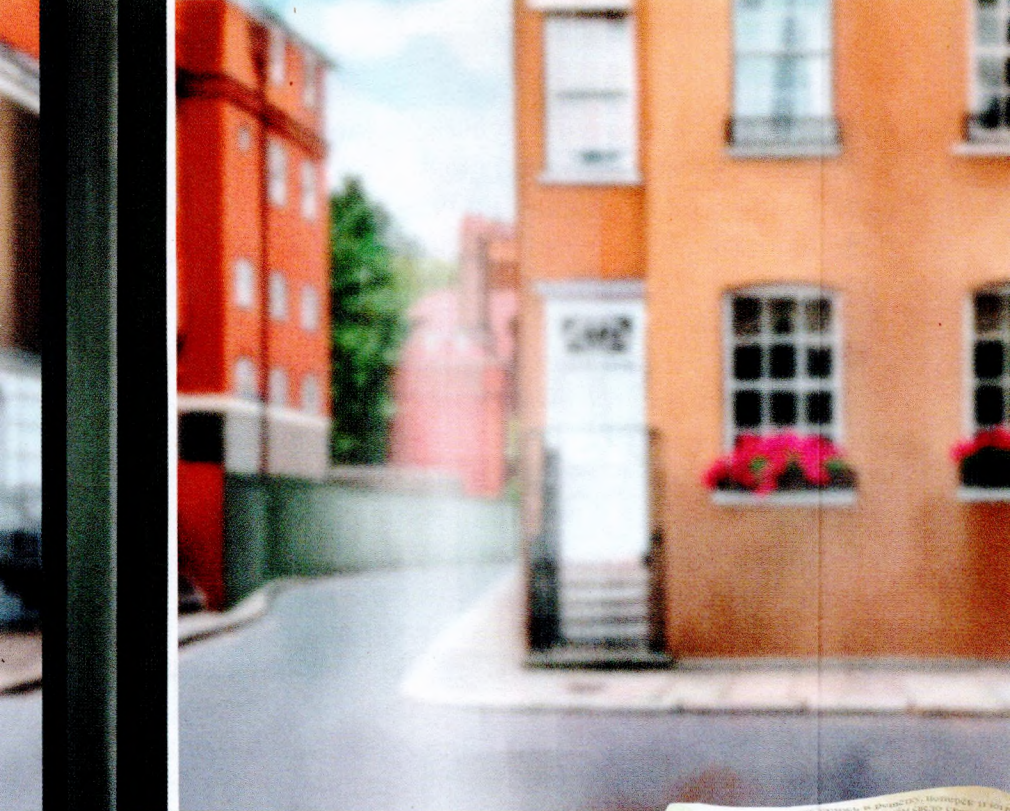
Звычайна тут гаспадараць дзяўчаты, але сёння — незнаёмы дзядок, такі стары і сівы, што здаецца празрыстым.

Паклала побач нататнік, разгарнула — ляжыць на стале, нібыта пустая талерка, на якую няма што пакласці, хіба аловак.

Дзядок прынёс мне латэ ў папяровым кубку і спытаў, ці можна прысесці побач.

— Вы ведаеце, як з’явілася завядзёнка пісаць імёны на кубках для кавы? Я працаваў у кавярні, дзе ўсё пачалося, — дапамагаў гаспадыні, — я зрабіла глыток,

зразумеўшы, што трэба будзе слухаць гісторыю. — Толькі яна заўжды гатавала каву, і толькі яна разлівала яе па кубках і пісала на іх імёны. Але не імёны наведвальнікаў. Дзяўчаты і хлопцы прыходзілі, каб паваражыць на каханых. Некаторым, вядома, прыносілі кубкі без надпісаў. Але тое значыла, што трэба крыху пачакаць, а пасля зноў прыйсці ў кавярню.

Праз нейкі час тое ёй надакучыла, і яна пачала пісаць не імёны, а прадказанні, што здзейсняцца хутка, ці давала парады. Таму, калі ты не ведаў, што далей рабіць, ці хацеў усё ў жыцці памяняць, то трэба было завітаць да нас. Але перад гэтым — завяршыць як мага болей спраў, каб прыйсці чыстым, нібыта вымыты кубак. Бо інакш цябе магло чакаць крыўднае “Мусіш прыбраць у кватэры” ці “Вярні грошы сябру”.

Аднойчы гаспадыня знікла. Я хваляваўся, але кавярню неабходна было адчыняць, бо пад дзвярыма ўжо чакала дзяўчына. Яна замовіла каву, а я так разгубіўся, што напісаў на ейным кубку сваё імя. І, як высветлілася, гэтак злучыў нашы лёсы, стаў яе мужам, яе прадказаннем. Мо гэтак моцна хацеў сваё прароцтва першае спраўдзіць.

Астатнім я пісаў толькі добрае: “Паглядзі ў акно на блакітнае неба”, “З’еш кавалак торта, не бойся”, “Табе вельмі пасуе сукенка, хадзі ў ёй часцей”. Зусім маладым я пісаў: “Паэт”, “Настаўніца”, “Лекар”, “Мастачка”. Але “Паэт” ці “Мастачка” я пісаў і на кубках старэйшых — мне падабалася бачыць усмешкі тых, хто такое чытаў пра сябе.

Калі яна вярнулася, ад валасоў яе пахла морам, а твар быў крануты загарам — здавалася, што я яшчэ бачу на шчоках адбіткі чырвонага сонца. Яна наліла сабе кавы і патлумачыла, што адбылося. Яна шмат дзе была, падарожнічала і заўжды піла каву, каб мець

магчымасць вярнуцца ў той момант. Казала, што гэтак прасцей падарожнічаць у часе — ад кубка да кубка. Яны — нібыта меткі на мапах нашых успамінаў, і лягчэй вандраваць ад аднаго да другога.

І абяцала мяне навучыць, казала, што я здольны хлопец і ўжо навучыўся пісаць прадказанні. Пасля яна часта знікала, а калі вярталася — заўжды піла каву, нібыта ставіла кропку. І распавядала пра іншыя гарады, пра сваіх сябровак і святы, якія яны адзначалі, пра дні народзінаў і пра Каляды, пра самыя смачныя стравы, якія толькі яна каштавала. Але найчасцей вярталася з валасамі, ад якіх пахла морам. Ды ніколі пра мора мне не раскажвала.

Аднойчы яна не вярнулася. Мо згубілася ў цемры, чорнай, як падвойны эспрэса. Але мне больш падабаецца думаць, што яна сядзіць каля мора, п’е каву, а над ёю аблокі, як пенка над капучына. Гэта доўжыцца той успамін, у які яна зноў і зноў вярталася і пра які я нічога не ведаю. А час там ператварыўся ў сподак...

Дзядок засмяўся, накрэсліўшы пальцам на маім нататніку кола. Узяў мой аловак — нібыта ўзважыў:

— Я даўно не пісаў нічога. Дазвольце, зноў паспрабую?

І вывеў на папяровым кубку, у якім засталася кавы на донцы, некалькі словаў:

— Забярыце з сабою.

Глядзець у кавярні было няёмка, але так і карцела даведацца, што там. Парада, што трэба рабіць? Ох, толькі б не “прыбрацца ў кватэры”. Ці прадказанне, што здзейсніцца ў хуткім часе? Ці тая кропка, куды мне зноў і зноў давядзецца вяртацца?

Прачытала.

— Раскажыце, а дзе пілі каву вы?

Мандарын на далоні

Хаваю мандарын у торбу і выходжу ў ноч, на мароз, на шпацыр. Адна, без пальчатак.

Буду гуляць па горадзе, пакуль не забуду пра тое, што паветра бывае цёплым, што на дрэвах бывае лісце, што зямля не заўжды белая. Забуду пра ўсё, акрамя зімы.

Буду чакаць.

Чакаць, пакуль мандарын вылежыцца, астыне, замерзне, кожная долька стане падобная да маленькага келіха з шампанскім. Кінула ў рот — нібыта зрабіла глыток. Яшчэ глыток і яшчэ, каб ісці па холадзе і ўсміхацца, нібы крыху п'яная і крыху шчаслівая.

Чорнае неба апускаецца ўсё ніжэй і ніжэй, і зоркі ўжо мігцяць пад нагамі, а вецер ідзе са мной побач, шчака ў шчаку.

Спрабую паправіць шалік і адчуваю, што пальцы не разгінаюцца. І разумею, што дачакалася.

Дастаю мандарын і павольна, пялёстак за пялёсткам здзіраю лупіну. І ён застаецца ляжаць на далоні, нібыта тое самае сэрца — мяккае, кволае, безабароннае.

І гэта толькі імгненне, вузкі момант міжгоддзя, калі нічога на сэрцы няма і яму вольна, зорна і холадна. З яго знялі старыя клопаты, мары, надзеі, а новых яшчэ не нарасло.

Ноч усё цямнее, а людзей усё болей на вуліцах: я трапляю ў натоўп, быццам з поля заходжу ў лес. І трэба быць уважлівай, каб не сутыкнуцца, не зачэпіць, не штурхнуць. Трэба быць асцярожнай, бо, калі прыгледзецца, перад Новым годам шмат у каго — аголенае мандарынавае сэрца на далоні.

Калядны стол

Гэта быў стары стол, які лічыў сябе цудатворцам. Ён стаяў не ў касцёле Святога Яна Хрысціцеля, а ў звычайнай хаце, але быў намоленым: ужо некалькі пакаленняў за ім збіралася адна сям'я. І, канешне ж, стол лічыў, што збірае ўсіх ён.

Ува ўсе вечары людзі елі, пілі і гаманілі паміж сабою, а на Каляды кожны звяртаўся яшчэ і да Бога (ці да Сусвету, Лёсу, хто як Яго называў), і таму здавалася, што Ён таксама сядзіць побач і нават калі-некалі зачэрпвае лыжку куцці. І калі вы бывалі за тым сталом, то пагадзіліся б, што там Яго прысутнасць адчуць прасцей, чым ва ўзгаданым ужо касцёле.

Змяняліся гады, змяняліся людзі, але сям'я была адна, і думкі былі аб адным, калі за стол сярод весалосці спускалася задуменная цішыня.

*Браніслаў Сямёнавіч
за сталом у 1932 годзе:*

*Міхал Браніслававіч
у 1963 годзе:*

*Жанна Міхайлаўна
ў 2003 годзе:*

Віка ў 2015 годзе:

— Год быў складаны.

Мо наступны будзе
лягчэйшы. І калі ты ёсць,
Госпадзі, дапамажы мне,
дапамажы маёй сям'і,
няхай будуць здаровыя
і заўжды будзе хлеб
на гэтым стане.

Калі збіраліся есці, то на вячэру з сабою запрашалі сваіх родных — туліліся шчыльна-шчыльна адзін да аднаго, абы яны змясціліся, і сам Пан Бог быў згодны крыху пасунуцца, каб уціснулі яшчэ адзін прыстаўны табурэт.

На лавах, на канапе і крэслах рассядзваліся блізкія, да якіх можна было дакрануцца рукой, і далёкія, прысутнасць якіх адчувала толькі сэрца. Месца хапала ўсім — такі гэта быў стол.

Міхал у 1950 годзе: “Дзе ты, Марыя? Сяджу тут, а думкі мае — там, з табою. Запрашаў жа да нас, не прыйшла. Хутчэй бы тут пад’елі ўсё, бо папярод бацькі не ўстанеш, а тады — на калядкі, да цябе!”

Міхал у 1955 годзе: — Дзе ты, Марыя! Нясі ўжо хутчэй гарачае! І сама сядай, до завіхацца!

Міхал у 2015 годзе: “Дзе ты, Марыя... Чаму не забіраеш мяне. Кожны дзень прашу аб гэтым. Цяжка без цябе на свеце. Забяры, чуеш”.

Шмат хто яшчэ гэтым калядным вечарам размаўляў з Марыяй і пра Марыю, бо свята без яе не было святам.

— Памятаеш, як маці любіла талеркі ды слоікі на стала перасоўваць?

— Але ж, толькі наважышся ўзяць каўбасу, а яна перасуне на другі бок — там прыгажэй. Віка, што ты, як бабуля твая, хопіць кісель туды-сюды па стала цягаць!

А між тым кісялю не так і проста там знайсці месца: ён быў дванаццатай стравай, і яго ледзь уціснулі паміж селядцамі і абаранкамі з макам. Калі ж усе паелі і, ледзь дыхаючы, вылазілі з-за стала, кожны пачуў (а калі пачулі ўсе, то так яно і было) голас другой бабкі-нябожчыцы, што любіла гатаваць і частаваць:

— А ці ж вы пад’елі?

— Так, пад’елі! — адказаў кожны ў думках.

— Ат, якое там! Ці ж было што тут есці!

Гэтым разам, як і звычайна, прыбіралася Віка. Талерка за талеркай, відэлец за відэльцам, кубак за кубкам, вельмі павольна, бо ведала: сцягне абрус — і ў тое ж імгненне скончыцца Святы вечар.

Стол памятаў яе яшчэ маленькай, калі яна важна праходзіла пад ім пешкам. Чакаў, калі прыязджала да бабулі на лета, а калі бабуля памерла, бачыў ужо радзей, але адчуваў, што на Каляды яна прыйдзе — калі не асабіста, дык будзе сярод тых, хто вяртаецца сюды ў думках, хоць і знаходзіцца ў іншым горадзе.

Напрацаваўшыся, Віка села адпачыць і прытуліла вуха да стала — так, як некаторыя слухаюць ракавінкі, яна слухала дрэва. І яно парыпвала, спявала каляду, ці калыханку, ці нешта сваё, застольнае.

Віка маўчала. Стол ведаў, пра што яна думае (ён жа быў цудатворцам). Думкі былі цяжкія, як чыгуны, і такія ж гарачыя: пра тое, што балюча пякло ўнутры. І як стамілася яна з гэтым змагацца. І што змагацца трэба будзе працягваць.

На шчасце, гэта быў той самы сямейны стол, які ўмее надаваць моцы: да яго прыходзілі слабымі і зморанымі, а ўставалі вясёлымі і бадзёрымі — хто ж не па-весеялее, пад’еўшы. Ён памятаў, што гэтаксама, як Віка, да яго прыхіляла галаву яе прабабуля, пасля — бабуля, пасля — маці. І стол ведаў, як узяць на сябе іх клопат.

Віка заснула, і пакуль спала, стол пакрыху ўбіраў у сябе яе боль — уцягваў, бы горкі святаяннікавы ўзвар, які тая маленькай разлівала, наўмысна перакульваючы кубак. І гэтак стараўся, што трэснула драўляная ножка, але сямейныя сталы ад трэшчын робяцца толькі мацнейшымі.

Пасля Віку, сонную, перавялі ў ложкак. І спалася ёй так, як спіцца толькі аднойчы на год, на Каляды, толькі ў доме, дзе табе дапамагаюць і сцены, і стары стол. А калі прачнулася, то здзівілася: “Дзе мой боль?” А болю ўжо не было побач: яго разабралі па шматочку і вынеслі з-пад стала, бы смецце, тыя, хто прыходзіў сюды на Каляды — аднаму не знесці, але ж калі ўсе возьмуцца разам!..

А што стол? Стол стаіць і зараз ды чакае, калі зноў збярэ ўсю сям’ю, бо гэта найпершы яго абавязак — таму не трэба саромецца, калі ў Шчодры вечар вас вядзе не Калядная зорка, а Калядны стол.

Як будзеце за тым сталом, то пакладзіце на яго рукі і паўтарыце: “Дзякуй табе, столе. Дзякуй, што ты нас сабраў”. Яму будзе прыемна.

Снег

Прачынаешся цёмным ранкам і бачыш за акном ззянне, якога не было восенню. Значыць, ноччу выпаў снег. Бязгучна лёг паўсюль, не прамінуў ніводзін шлях, ніводзін дах, нібыта пыл.

І горад цяпер — як пакой, куды даўно не заходзілі. Падзьмеш — уздымеш пыл. Правядзеш пальцам — пакінеш след. Чый гэта пакой? Не памятаем. Навошта ён? Пачакайце: развіднее, і мы ўспомнім, абавязкова ўспомнім. А пакуль так добра глядзець на нічыйны пакой, куды даўно не заходзілі і таму забыліся, які ён прыгожы. Казачны.

Снег — як спакой, якога шукалі ўвесь год і не маглі знайсці, а зараз глядзіце — вось жа ён, ляжыць навідавоку.

Дванаццаць страў

Святочную вячэру гатавалі ўдваіх і на дваіх. І зараз селі за стол, каб пабачыць, што атрымалася.

Дзеці — дарослыя, калі толькі дзеці бываюць дарослымі. Самі па сабе — ну і добра, нарэшце.

— Пяцьдзясят два гады, — яна пасунула мужу талерку: вялікую, круглую, нібы гадзіннік, вось толькі стрэлкі — нож і відэлец — знятыя, не рухаюцца, ляжаць побач, бо час тут болей не лічаць хвілінамі.

— Мы столькі разам? Тады, напэўна, з'елі той пуд солі, пасля якога нічога не страшна, — ён ставіць на стол апошнюю страву.

Цяпер на сталае іх дванаццаць, і, вядома, кожную трэба пакаштаваць. Але ўсё тое яны і раней каштавалі.

— Хлеб з цукрам, — напэўна, самы першы ласунак у жыцці. Трэ хлеб макнуць у ваду, — яна макае хлеб у сподак, — пасыпаць цукрам, — пасыпае. — Так мы елі малыя, — адкусвае. — Датуем гэтую страву тысяча дзевяцьсот пяцідзясятым, калі мне было тры гады.

— Мне тады чатыры было, і мы так елі. А я ўзгадаю і пакаштую хатнюю каўбасу, пальцам піханую. Пяцьдзясят шосты год. Бацькі ўжо завялі добрую гаспадарку: карову, курэй і свіней. І мы заўжды былі з мясам. А каўбаса — то найсмачнейшае. Яе складвалі ў маленькую бочачку і залівалі шмальцам. Ён гусцеў і зацягваў каўбасу, нібы лёд. І так добра летам, прыбегшы з рэчкі, спусціцца ўпотаўкі ў склеп, залезці рукою ў тлушч, адламаць скрылёк, — адламаў, — і з'есці яго з агурком!

— Далей галубцы. Усе, як належна, але адзін — мой, асаблівы. Такі, як рабіла мне маці, бо я прасіла: “Мне,

калі ласка, прыгатуй галубец без капусты”. Не любіла тушанае лісце, тая яшчэ была перабора. Шасцідзясяты год.

— Шэсцьдзесят чацвёрты і вінегрэт! Я тады заваліў іспыты і працаваў, рыхтаваўся, штудзіраваў. І тады, мо апошні раз, мы Новы год адзначалі бацькоўскай сям’ёй. А пасля я з’ехаў у Кіеў, бо паступіў, ды і ты паступіла. Браў пасля вінегрэт у сталоўках, але дзе там, не той смак. Для вінегрэту патрэбна сям’я.

— Калі я вучылася, бацька прысылаў грошы, і мы на Хрэшчаціку хадзілі ў варэннішныя, блінныя, а калі і ў рэстаран! І мы елі бліны з ружовым варэннем — яго варылі з пялёсткаў! Былі мы ў Кіеве, нічога ад нашых часоў не засталася. І толькі Хрэшчацік я адразу пазнала, як і ён мяне, хаця мы абодва змяніліся. І зараз гучыць, як назва для казкі, у якую не верыш: бліны з варэннем з ружовых пялёсткаў. Здаецца, калі пакаштуеш — вернешся ў маладосць. У шэсцьдзесят пяты.

— Ну, ты добра жыла! Шэсцьдзесят пяты і бульба. Смажаная бульба на сняданак, абед і вячэру, во як елі студэнты. І яшчэ піражок з ліверам па трыццаць капеек. Эх, той смак не адновіш, не тое, што бульбу, — кінуў сабе на талерку жоўтыя лустачкі. — І я пра бульбу працягну, дакладней, пра варэнікі з бульбай, — і падчапіў з талеркі адзін. — Калі б я іх не пабачыў, узгадваю тваю маці, маю цешчу, якая іх мне гатавала. У сямідзясятым рондаль ці не на літраў пяць яна наляпіла, а я ўсё пад’еў. Накрыўку яна падымае — а там ці не тры засталася. “А хто гэта з’еў?” — “Я”, — кажу. Смяецца. І пасля, калі прыязджаў, ляпіла варэнікі, а пра той выпадак расказвала ўсім — такі ў яе зяць! Такая цешча была ў мяне... А твае сяброўкі дагэтуль узгадваюць майго карпа пад марынадам з морквы. Мы толькі пераехалі ў Наваполацк, як адвучыліся, у семдзесят

першым, жылі ў інтэрнаце. Сяброўкі здзіўляліся: у інтэрнаце — і карп! Мужчына — гатуе! І памятаеш, снегу тады было па калена, як хадзілі па елку. Тады горад быў такі маладзенькі, як і мы, вакол — цёмны лес. І па снезе ідзеш, а ногі вязнуць, кусае мароз. А ты не зважаеш: у цябе ёсць, дзе жыць, у цеплыні чакаюць сябры і пад моркваю карп!

— Тваражок, — бярэ крыху відэльцам, — самаробны. Не такі, вядома, як той у восемдзсят пятым. Глядзі, як далёка я пераскочыла. То першая ежа, якую давалі прыкормам дзіцяці. Па чарзе мы стаялі ў чарзе на малочную кухню. А вось гэта — паравыя катлеты і дзевяноста пяты. Я сама не люблю пра іх узгадваць, але... — узяла сабе на талерку. — Але як не ўзгадаць. Бараўляны, дзе вы з сынам начавалі ў калідоры побач з маёй палатай. А ты ездзіў на Камароўку за свежым мясам, каб мне гатаваць паравыя катлеты, каб я ела хоць што-небудзь...

Але свята, лепей успомнім іншыя слёзы. Вунь трубачкі, якія ў двухтысячным скраў наш сабака. І як з дачкою ад крыўды мы плакалі, што госці ў нас на парозе, а нечым пачаставаць, бо гэты прабраўся ў спальню і з'еў. А мы ўсё дзівіліся: і дзе ён падзеўся! Звычайна круціцца побач, калі ўсе на кухні. А ён у гэты час ціхенька ўсё пад'ядаў. Толькі адна ўратавалася трубачка — за стол закацілася. І плакалі мы, а зараз нам смешна.

Хутка поўнач, і стравы амаль усе названыя.

Засталася дванаццатая, тая, што схавана пад накрыўкай. Ні паху, ні іншай падказкі пра тое, што лёс ім гатуе.

— А гэтую ты не адчыняй, не трэба. Бо мы ж не ўсё ў жыцці паспелі пакаштаваць, няхай застанецца яшчэ таямніца. І салодка было, і горка было, і ў горла не лезла, але колькі б той горычы не насыпана, смачна есці!

Святочная раніца

Калі я прачынаюся ў першую раніцу новага года, у мяне яшчэ нічога няма.

Але мяне ўсё чакае: падарункі пад ёлкай, любімыя людзі і смачная ежа за агульным сямейным сталом.

І я не спяшаюся ўставаць, бо хачу падоўжыць гэта пачуццё, хоць на пяць хвілін, ну на дзесяць, на дваццаць.

А яшчэ лепей падоўжыць так, каб кожную раніцу пачынаць з гэтай святочнай упэўненасці: хай яшчэ нічога няма, але абавязкова будзе, трэба толькі высунуць нагу з-пад коўдры.

Санкі

Каб зноў апынуцца ў санках, трэба заплюшчыць вочы.

Атрымалася? То сядайце ў свае. Мае — з драўляным сядзеннем (чырвоныя і зялёныя палкі), з металічнай пагнутай спінкай і металічнымі палазамі. Санкі трымае за матуз бацька — яго спіна засланняе агляд, таму, каб нешта пабачыць, трэба круціць галавой, але шарф зацягнуты так, што паварушыцца даволі складана.

Я — заматаны куль, мяне вязуць у садок. Цёмная раніца, як тая ноч, ліхтары, а ў паветры мігцяць калючыя зоркі — здаецца, гэта яны балюча драпаюць шчокі. Маці кажа пра такое: “Ну што, кусае мароз?”, а бацька бяжыць, каб хутчэй.

Краем вока я бачу, як побач імчаць іншыя бацькі з іншымі санкамі, але мы ляцім наперадзе.

Калі высунуць руку, то можна заграбаць снег — бы вядзеш далоняй па хвалі, то глыбей, то зусім па паверхні, тады скачуць ільдзяныя пырскі; рукавіца аблепліваецца снегам, пакрыху намагае. Тут час сунуць яе ў рот: вадзяністыя камячкі, крыху шэрсці і металічны прысмак, бо трымалася за спінку, каб не ўпасці.

Але якое там упасці? Наперадзе — бацька, надзейная бацькава спіна. Па баках — ноч.

Санкі бягуць па снезе з ціхім шоргатам, зусім нячутна, як па ваце, — ат, скрыгатнулі, асфальт — і зноў паімчалі бязгучна.

А расплюшчыш вочы — і няма наперадзе спіны: цябе адпусцілі, ты — дарослая, ляціш з горкі, усё хутчэй і хутчэй, і невядома, што там, наперадзе, і ці адолееш кіраванне.

Але ж можна заплюшчыць вочы хоць на хвіліначку. І вось ты зноў у санках за спінаю ў бацькі, як у бога за пазухай, і вы разам імчыце ў цьмянай цішы сярод зор.

Ялінка

Ялінку ў дом прынеслі трыццаць дзён таму.

Гэта значыць, зараз яна ўжо не можа трываць: па начах чутно, як сыплюцца іголки (не ўтрымала!) — нібы капеж, нібы ў залі падаюць кроплі.

Яна ўжо не можа бараніцца: раней аб голле можна было здзерці пальцы, як аб тарку, а зараз праводзіш — бездапаможныя, рассыпаюцца ў пыл, у пацяруху.

Піла, піла ўсе дні, але ж вось высахла: калі трыццаць дзён таму раптоўна траплялася на язык зялёная ігліца, яе было весела жаваць, як перыйка маладой цыбулі, якое першым з'явілася на падваконні пасля доўгай зімы. А зараз раскусіш — і ніякага смаку, адна непрыемнасць, нібы ўжо не трава — салома.

Усё, што засталася, — гэта пах. Калі елку вынесуць камлём наперад, яшчэ некалькі гадзін будзе лунаць у паветры — лясны, хвойны, вольны. А пасля знікне і ён.

Праз месяц увапецца ў пятку нявымецёная апошняя іголка і кальне ў сэрца ўспамін — свята скончылася.

Снегавікі

Калі мне было гады чатыры, да мяне ў госці папра-сіўся снегавічок. З двух камячкоў, замест вочак — гузічкі, ручкі — з галінак. Памерам з далонь майго бацькі.

І гэта бацька дапамог яму патрапіць у кватэру і нас пазнаёміў.

Мы размясцілі снегавічка ў ванне, ды ён хутка па-чаў раставаць, а я — румзаць. Бо шкада, так шкада! Ён жа хацеў быць побач са мною, сам прыйшоў, ры-зыкаваў, незразумела як падняўся па прыступках, па-званіў у дзверы, а зараз можа загінуць.

І каб уратаваць, снегавіка аднеслі на двор з абя-цаннем наведаць яго раніцай.

А за ноч выпаў снег, і знік наш малы — ніякіх сля-доў. Нават не развітаўся.

Ці ён наўмысна не хацеў развітвацца?

Бо штозіму, калі я бачу заўгодна якога снегавіка — вялікага, зробленага па ўсіх традыцыях, з рондалем на галаве і з носам-морквяю; ці зусім не белага, раз-маляванага рознымі фарбамі, з чорнымі брывамі і чыр-вонымі шчокамі; ці кривога, худога, які не падае толькі нейкім цудам; ці з сапраўдным, хоць і старым, сінім лыжным капелюшом і блакітным шалікам, з лыжнымі палкамі; ці з пацёркамі з пластмасавых накрывак, — я ўзгадваю таго, маленькага, з дзяцінства, з якім мяне пазнаёміў бацька.

Нібыта кожны з снегавікоў перадае мне ад яго пры-вітанне. І напамін, што неабавязкова быць побач, каб назаўжды застацца разам.

Літаратурна-мастацкае выданне

Камінская Зараслава

Калядны стол

Некулінарная кніга

Апавяданні

Адказны за выпуск *Зміцер Вішнёў*

Рэдактар *Вікторыя Здзярская*

Вёрстка *Дар'і Пушкар*

Карэктурa *Таццяны Івановай*

Падпісана да друку 22.10.2019. Фармат 84×108/32.

Папера Lux Cream. Друк афсетны.

Ум. друк. арк. 3,99. Ул.-выд. арк. 2,86.

Наклад 700 асоб. Замова PRO01670.

16+

ПВУП “Галіяфы”.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 1/48 ад 03.10.2013.

Пр. Партызанскі, 77А, 220107, Мінск, Беларусь.

E-mail: vish@bk.ru

www.halijafy.by

Надрукавана ў Літве.

АВ “Spauda”

Laisvės ave. 60,

LT-05120, Vilnius

Гэту кнігу можна пакласці пад ялінку,
каб яе прачытаў хтосьці іншы,
а можна пакінуць сабе.

І чытаць у метро
ці ў ложку.

Ці зранку, запіваючы кавай,
ці на абедзе, заядаючы бульбай,
(калі вы, гэтаксама як і я,
любіце чытаць,
пакуль ядзіце).

Чытаць, калі ёсць калядны настрой
і калі настрою няма,
а толькі дождж, цемень і вецер.

А яшчэ гэтую кнігу можна не чытаць,
але вы ўжо пачалі,
дык навошта спыняцца?

ВЫДАВЕЦТВА
ГАЛІЯФЫ

